

Reis naar de Spaanse Burgeroorlog

Reis naar de
Spaanse
Burgeroorlog

Cor Faber

Editie: 2e herziene versie

Auteur: Cor Faber

Coverontwerp: Cor Faber

ISBN: 978 94021505 51

© Cor Faber

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden gekopieerd, verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Voor mijn opa, Cors Louwerens, zijn verhaal

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	1
Proloog (ofwel 'het toneel').....	3

Deel 1: aanloop en afloop

1 Aanloop: bij opa en oma thuis.....	11
2 Treinreis naar Kiel.....	21
3 Reis naar en aankomst in Gdynia.....	25
4 Laden in Gdynia.....	35
5 Tussenstop in Denemarken.....	57
6 Tussenstop in Frankrijk.....	73
7 Ondertussen in Spanje: Sophia.....	99
8 Reis naar Santander.....	103
9 De ondergang van de Andra.....	123
10 Aan het thuisfront: oma en Herman.....	141
11 Ondertussen in Spanje: generaal Mola.....	147

Deel 2: gevangen en vrijgelaten

12 Gevangen in San Sebastiaan.....	155
13 Aan het thuisfront: Kaatje.....	195
14 Gevangen in Tolosa.....	197
15 Vrijlating.....	215
16 Reis naar huis.....	217
17 Ondertussen in Spanje: in alle hevigheid.....	221
18 Thuiskomst: naschrift oma en mijn moeder als bijna 4-jarig meisje.....	223
Epiloog.....	227
Met dank aan.....	229

Voorwoord

Al een paar jaar eerder kwam ik op de hoogte van het bestaan er van maar pas begin 2013 kom ik in het bezit van een schriftje. In dit schriftje wordt de reis beschreven van een zeeman uit Rotterdam die in 1937 aanmonstert op het schip de Andra. De Andra is een oud en aftands schip wat een beetje opgekalefaterd is en een smokkelreis zal gaan maken van Gdynia in Polen naar de noordkust van Spanje. De lading zal bestaan uit wapens en munitie voor de republikeinen die in de Spaanse burgeroorlog vechten tegen de nationalisten aangevoerd door generaal Franco.

Het verhaal in het schriftje beschrijft de reis die niet zonder problemen verloopt. Onderweg naar Spanje moet de Andra tot tweemaal toe een haven inlopen voor reparaties. Uiteindelijk komt men in Spanje terecht, de lading wordt gelost en het schip vertrekt weer uit de haven. Buitengaats wordt het schip echter opgewacht door de marine van Franco en tot zinken gebracht. Twee bemanningsleden komen hierbij om het leven, de rest wordt gevangen genomen.

Pas twee maanden later komen de bemanningsleden terug naar Nederland. Twee lange ellendige maanden in gevangenissen in een tijd waarin dat geen pretje was, en al helemaal niet in een land zoals Spanje. Het verhaal in het schriftje is niet zo maar een verhaal – het is het dagboek wat mijn opa (want hij is het) destijds heeft bijgehouden. Later heeft hij het geschreven dagboek uitgetypt op een typemachine om aan zijn kinderen (en dus ook mijn moeder) te geven.

Opa heeft in zijn dagboek meer de stijl van een verslaggever gebruikt en er soms zelfs een soort telegram van gemaakt. Ook komen er geen dialogen in voor. Mijn bijdrage is dat ik er een levendiger verhaal in boekvorm van heb gemaakt.

Dit boek heeft vele kanten. Mijn opa komt voor het grootste deel aan het woord. Maar daarnaast ook andere personen. Sommigen fictief, anderen echte mensen. Dit boek is een roman, maar dan wel een historische. Maar het moet ook een documentaire zijn, een stuk geschiedenis. Het is tenslotte allemaal echt gebeurd en daar waar het fictief is zou het toch zo gebeurd kunnen zijn.

Ik heb het boek naar eer en geweten geschreven. Bij twijfel over de gebeurtenissen krijgt mijn opa's dagboek het voordeel van de twijfel. Daar is het verhaal immers uit eerste hand en hij was er tenslotte zelf bij. Uiteraard heb ik mijn uiterste best gedaan om dingen bevestigd te zien in allerlei bronnen zoals (het onvermijdelijke) Internet maar ook gesprekken, boeken en museumbezoeken. Ik heb het geluk gehad een aantal keren intensief contact te hebben gehad met instanties (o.a. in het buitenland) die mij veel konden vertellen uit die tijd. Dat er ondanks dat toch fouten in dit boek achtergebleven zijn, is onvermijdelijk. Als iemand dan ook meent dat hij of zij onrecht wordt aangedaan dan bied ik daar op voorhand mijn excuses voor aan.

Proloog

In 1936, op 17 juli*, begon de Spaanse Burgeroorlog. Spanje had al een turbulente periode meegemaakt toen in 1931 de koning werd verdreven en het land een republiek werd. Niet dat daarmee de democratie was gered want het werd een komen en gaan van allerlei personen die op hun beurt weer wisten hoe het allemaal dan wel moest: De ene dictator na de andere.

Maar het land was tot 1936 zo verdeeld dat van een heuse burgeroorlog nog geen sprake was – hooguit allerlei pogingen om een eigen gebied onafhankelijk te krijgen.

In 1936 echter lukte het bepaalde partijen om tot elkaar te komen en zo het land zo goed als in tweeën te delen. Soms geografisch – hele gebieden die “toebehoorden” aan een bepaalde partij – maar tegenstanders konden elkaar eerst ook gewoon op straat tegen komen. Dat laatste zorgde voor grote vluchtelingenstromen. Het werd steeds gevaarlijker om in een gebied te leven waar de vijand de overhand had.

Europa zat in een crisis. Hoge werkloosheid en veel armoede waren het gevolg. En ook Spanje ontsnapte niet aan die crisis. Een ideale voedingsbodem voor mensen die het anders, beter zullen gaan doen – of dit de bevolking tenminste wijs wisten te maken. Sommigen vielen er voor, anderen verzetten zich er tegen.

En zo kwam het tot de Spaanse Burgeroorlog, er werd nu daadwerkelijk en openlijk op elkaar geschoten. Grofweg bestonden de tegenstanders uit republikeinen (de gevestigde orde) en nationalisten (de kant van Franco).

Tijdens die oorlog kregen de nationalisten hulp van Duitsland en Italië – in militaire vorm uiteraard. Die hulp bleek later een goede oefening voor o.a. het Duitsland van Adolf Hitler.

Propagandaposter waarmee opgeroepen werd voor de strijd

* Over de exacte datum is men het tot vandaag nog niet eens en dus kom je ook 18 juli tegen als datum. De opstand was gepland op 18 juli maar door een misverstand begon deze feitelijk op 17 juli.

De nationalisten onder Franco (foto rechts) hadden het grootste deel van het leger achter zich en dus ook de wapens. Kanonnen maar ook schepen behoorden daar toe. Zo ontstond er een heel netwerk van mensen aan de andere kant, de republikeinen, die Europa afreisden om wapens en munitie te kopen voor hun strijd. Dat bestond voornamelijk uit oud materiaal uit de eerste wereldoorlog of zelfs daarvoor maar alles was welkom.

Kopen is één ding, kunnen gebruiken is een tweede want de spullen moesten wel naar Spanje gebracht worden. Andere landen in Europa, met name Engeland en Frankrijk zaten er niet op te wachten om zich er mee te gaan bemoeien, die hadden het zelf al te druk met de eigen crisis en het afwachten wat Duitsland van plan was. Daarnaast wist men nog niet wie de oorlog zou gaan winnen en er was nog een behoorlijke handel met Spanje en dat wilden die landen ook niet in gevaar brengen (uiteeraard) - er werd besloten een non-interventie overeenkomst aan te gaan. In gewoon Nederlands betekent dat zo veel als 'we bemoeien ons er niet mee, ze zoeken het maar uit' En zo knepen overheden een oogje dicht als er weer eens een schip de haven in- of uitvoer met het nodige smokkelwaar. Of zulke schepen werd gewoon de toegang geweigerd tot een haven.

Mijn opa monsterde aan op zo'n schip, de Andra. Samen met collega-zeelui ging het eerst vanuit Rotterdam met de trein naar Kiel, toen aan boord van de Andra en daarna naar Gdynia in Polen om te gaan laden.

Het is niet goed gegaan. Na de nodige reparaties (goede schepen kosten veel geld en de republikeinen wilden zo min mogelijk geld uitgeven) bereikte de Andra uiteindelijk een haven in het noorden van Spanje. De lading werd gelost maar toen het schip de haven verliet werd ze opgewacht, beschoten en gekelderd. Twee Nederlandse bemanningsleden kwamen daarbij om het leven. De rest, waaronder ook Polen, kwam onder erbarmelijke omstandigheden in de gevangenis terecht. Na maanden van touwtrekken konden zij eindelijk weer naar huis terugkeren.

Het hele verhaal werd in Nederland landelijk nieuws en mensen volgden het alsof het de latere maanlanding was. In heel Nederland verschenen kranten met de – bijna dagelijkse - berichten wat er gebeurd zou zijn en hoe het verder ging. Dat daarbij allerlei – ook onware - geruchten de ronde deden kun je raden. We hadden destijds nog geen Internet en lezers waren helemaal afhankelijk van berichten die doorsijpelden vanuit Spanje.

Onder dat thuisfront bevond zich ook mijn oma. Zij moest het ook doen met vage geruchten of kranten die het ook niet goed wisten - en er soms inderdaad behoorlijk naast zaten. Het moet een hel voor haar zijn geweest, net als voor die andere gezinnen, moeders, kinderen en andere familie. In Nederland wist men soms niet meer of de bemanning nog in leven was of niet.

Mijn moeder was bijna vier jaar toen de thuiskomst gevierd werd. Ze begreep er toen niet veel van, behalve dat haar vader weer thuis was en iedereen daar wel erg blij mee was.

In dit boek beschrijf ik de gebeurtenissen aan de hand van het dagboek van mijn opa. Maar daarnaast heb ik nog andere informatie, zoals het verhaal zoals het door mijn oma is opgeschreven. Nee, niet over de gebeurtenissen van mijn opa maar zoals zij het beleefd heeft, machteloos thuis zittend, de zorg voor twee kleine kinderen en een derde onderweg. In het laatste hoofdstuk komt mijn moeder aan het woord. Met haar kinderlijke onschuld sluit ze dit verhaal van oorlog en ellende af en dat leek me wel passend. Een kinderlijke onschuld die trouwens drie jaar later toch wel verdween met dank aan onze “vriend” herr Hitler en consorten.

Soms komen er ook andere mensen aan het woord. Mensen die de kranten lazen en het er met familie, collega's of vrienden over hadden. Maar ook mensen in Spanje en hoe zij het beleefd – dan wel overleefd - hebben. Deze laatste mensen bestaan in feite alleen in mijn fantasie maar zullen uiteindelijk op de één of andere manier toch echt bestaan hebben. De overige personen bestaan wel echt en uiteindelijk is dit hun verhaal.

Ik sluit af met een epiloog. Daarin schets ik kort wat er nu van die Spaanse Burgeroorlog terecht is gekomen. Tenslotte ben ik er hier in de proloog ook mee begonnen.

De reis zoals die destijds door de bemanning is afgelegd

Deel 1: aanloop en afloop

1 Aanloop: bij opa en oma thuis

– Waarin oma (Annie) het eigenlijke verhaal opent – Opa (Cors) hoort dat hij weer mag gaan varen – Opa vertrekt, een onzekere toekomst tegemoet.

Het is begin 1937, midden in de crisistijd. De vreselijke tijd van werkloosheid en de lange rijen steuntrekkers voor de stempellokalen.

Mijn man is zeeman, maar er zijn honderden schepen opgelegd zodat mijn man ook werkloos is sinds twee jaar.

Zeven jaar zijn we getrouwd en we hebben twee dochters, zes en vier jaar (schrijver: oma vergist zich, mijn moeder is op dat moment nog drie jaar) en nu de derde op komst. Het is niet gemakkelijk met fl 14,75 per week.

Tot in februari mijn man thuiskomt met de boodschap dat hij weer kan varen en goed verdienen: fl 25 per weekbrief. We zijn uit de zorgen, de bond van zeelieden heeft er voor gezorgd. Het zijn zogenaamde aardappelveerten van Kiel in Duitsland naar Bilbao in Spanje.

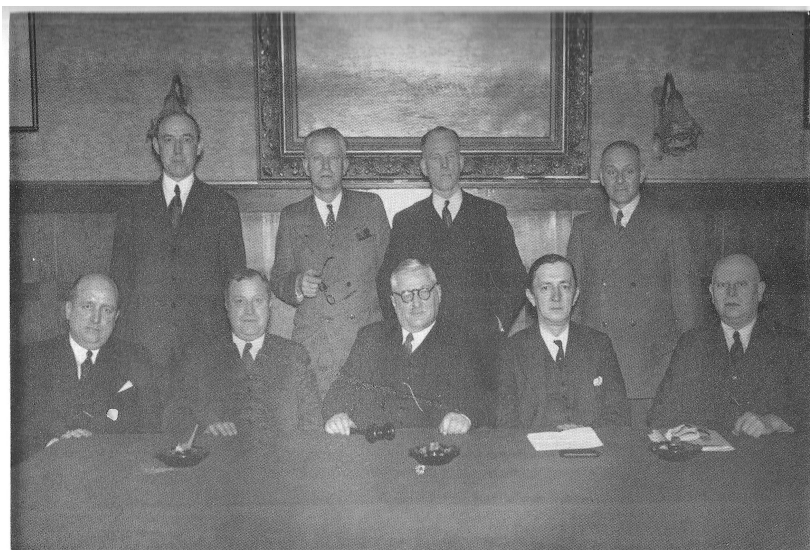
De Stampioenstraat in Rotterdam in 1937

16
februari
1937

‘Gaaf u zittan, meneer van Duyn,’ hoor ik Annie zeggen, terwijl ik de deur van de woonkamer van onze woning aan de Stampioenstraat binnenstap. De heer van Duyn is de voorzitter van de Centrale Bond van Transportarbeiders.

We kennen hem allebei en hebben hem een paar keer ontmoet. Maar dat is toch voldoende om te weten dat hij niet zomaar langskomt op visite.

‘Wilt u een borreltje, meneer van Duyn?’ vraagt mijn vrouw.

De heer van Duyn, uiterst rechts achterin

De fles jenever staat altijd klaar voor belangrijke gasten waaronder meneer van Duyn zich mag rekenen. Maar zeker ook voor de huisbaas. Wanneer die aan het eind van de week zijn huur komt ophalen dan krijgt hij altijd eerst zijn borreltje. Hij heeft dat nog nooit afgeslagen. Breedveld, zo noemen we hem wanneer hij er niet bij is, *meneer* Breedveld als dat wel zo is.

Regelmatig gebeurt het dat we de huur niet kunnen betalen en we uitstel aan hem moeten vragen. Dat borreltje brengt hem, samen met de inderhaast nogmaals ingeschonken borrel, in een wat toegeeflijker

stemming. En dat heeft tot nu toe altijd geholpen. Breedveld weet ook wel dat als hij ons er uit zet, dat hij misschien huurders krijgt die de procedure van 'het borreltje' niet kennen of niet kunnen betalen. Wij vaak ook niet maar dat is een kwestie van prioriteiten stellen.

'Wil je weer varen, Cors?' vraagt van Duyn.

'Natuurlijk meneer, ik ben tenslotte zeeman.'

'En de centen zijn waarschijnlijk ook welkom,' zegt hij, terwijl hij een snelle blik rond laat gaan door onze huiskamer. Het heeft geen zin om daar moeilijk over te gaan doen. Zelfs voor deze tijd is het bij ons armoedig ingericht en dus besluit ik het met hem eens te zijn.

'Tja meneer, het zijn moeilijke tijden,' zeg ik, alsof hij dat zelf niet weet. De gedachte dat hij wel met een automobiel is langsgesproken en ik niet zo'n ding voor deur heb staan, laat me toch even twifelen of het voor iedereen nou wel zo'n moeilijke tijd is. Maar goed, van Duyn heeft wat in de melk te brokkelen, ik houd me maar stil.

'Waar wordt op gevaren?' mengt nu Annie zich voorzichtig in het gesprek.

'Aardappelvaarten naar Spanje... als je begrijpt wat ik bedoel.'

Ik begrijp dat heel goed want aardappelen zullen het niet zijn. Er moet wapentuig gesmokkeld worden voor de burgeroorlog in Spanje. Dat die aardappelvaarten eigenlijk wat anders zijn is een publiek geheim. Iedere zeeman weet daar inmiddels van, maar er mag niet over gesproken worden, zelfs niet in besloten kring.

Uit mijn ooghoeken zie ik dat Annie me strak aankijkt. Ook zij weet het, beseft wel degelijk waar zo'n reis op uit kan lopen en ze gemakkelijk weduwe kan worden. En mijn dochters Rita en Annie - iedereen noemt haar kleine Annie maar ik noem haar altijd Anneke - half wezen. Ik zie ze rustig met elkaar spelen op de vloer bij de kachel die niet elke dag meer brandt. Ze hebben blijkbaar geen weet van het drama wat zich elke keer weer afspeelt als ik ga varen. Gelukkig maar want iets zegt me dat dit reisje anders zal gaan dan tot nu toe het geval is geweest. Ik wil het er met Annie niet over hebben maar gewoon de beslissing nemen dat ik zal gaan.

‘Meneer Louwerens... Meneer Louwerens...’, al ruim voor hij bij me is begint hij te roepen. Ik zit buiten op de drempel van de voordeur te roken als de jongen hijgend voor me stopt.

‘Meneer Louwerens... ’, maar verder komt hij niet, want hij moet eerst even bijkomen. Waarschijnlijk heeft hij een behoorlijk eind gerend en ik denk dat ik al weet waar vandaan: Het bevrachtingskantoor aan de Kortenaerstraat bij de Leuvehaven. Da’s toch al gauw twee kilometer en dat is hardlopend voor zelfs zijn jeugdigheid een behoorlijk stuk.

Het scharminkel heeft ingevallen wangen en een vuil gezicht. Ondanks de kou is hij slecht gekleed en wat hij draagt is aan alle kanten versteld of gewoon rafelig. Maar die pet hè, die pet is zijn trots, dat heeft elke jongen. Voor vijf cent of zo kun je zo’n jongen van de straat roepen om een boodschap weg te brengen – heeft-ie vanavond ook weer een stuk brood.

En dus brengt hij mij ook een boodschap, zodra hij op adem is gekomen en de witte wolkjes van de kou niet meer voor zijn mond blijven hangen.

‘Of u morgenmiddag om twee uur op het bevrachtingskantoor wilt zijn. En dan uw spullen meenemen, dan kunt u gelijk weg.’

Inderdaad, het is wat ik zowel hoopte als vreesde: Ik ga weer varen.

‘Bedankt jongen. Ik kan je geen tip geven,’ zeg ik met oprechte spijt in mijn stem, ‘je weet hoe het is tegenwoordig.’

‘Geeft niet, meneer Louwerens.’, want hij blijft beleefd. Misschien omdat hij anders een volgende vijf cent, of meer kan vergeten.

‘Ze hebben me een stuk brood extra beloofd als ik terugkom.’

Gelukkig maar, denk ik, zo’n jongen krijgt waarschijnlijk thuis toch al niks meer.

‘Dag, meneer Louwerens,’ zegt hij terwijl hij zich omdraait en uit de voeten maakt op weg naar zijn brood.

‘Dag jongen,’ roep ik hem achterna en gooi het laatste eindje van mijn sigaret in de goot langs de stoep.

‘Dag jongen.....’

Precies wat ik zo meteen binnen van Annie te horen ga krijgen.

‘Dag jongen. Pas goed op jezelf.’